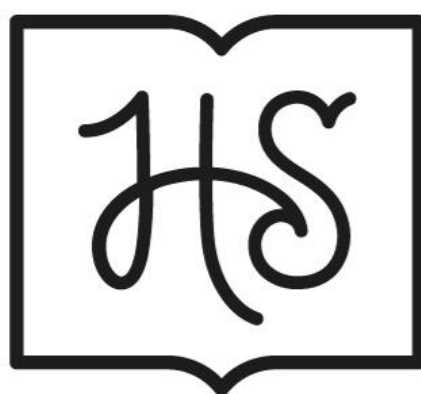

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2018

Ročník / Volume 4

Praha / Prague 2018

Historia scholastica

Č. / No. 2/2018

Roč. / Vol. 4

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

Doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatelé / Publishers:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, www.tul.cz

IČ 46747885

ISSN 2336-680X

Časopis **Historia scholastica** vychází 2x ročně. Toto číslo vyšlo 31. prosince 2018.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's Periodical Directory, EBSCO a ERIH Plus.

Obsah

ÚVODNÍK	5
Tomáš KASPER, Dana KASPEROVÁ a Markéta PÁNKOVÁ	
STUDIE:	8
Československá obec učitelská – aktér a „garant“ profesionalizace učitelstva Dana KASPEROVÁ	
Hudba a děti první republiky: nové koncepce hudební výchovy v Československu z etnomuzikologické perspektivy	18
Zita SKOŘEPOVÁ	
Osvetový zväz pre Slovensko a zjazdy osvetových pracovníkov na Slovensku v medzivojnovom období ČSR	31
Eduard LUKÁČ	
Význam periodika „Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko“ pre osvetovú činnosť na Slovensku (s dôrazom na nezamestnanosť)	46
Katarína MAYER	
Prínos Alojza Zbaviteľa k rozvoju osvetovej činnosti na Slovensku v medzivojnovom období	58
Vladimír FRK a Martina LENHARDTOVÁ	
„Cikánská škola“ v Užhorodu. Československý pokus o vzdelání Romů na Podkarpatské Rusi	65
Jana BARTOŠOVÁ	
Od porodní báby k porodní asistentce	75
Milena LENDEROVÁ	
Chlapecká výchovna v Hradci Králové – příklad sociálněpedagogické činnosti v meziválečném období	87
Pavla KORITENSKÁ	
VARIA:	95
Ondrej Pavlík (1916–1936) – zrod učiteľa a pedagóga Vladimír MICHALIČKA	

Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Horní Čermné	101
Růžena VÁŇOVÁ	

REPORT:	109
Konference Nová škola v nové Evropě – rok 1918 a otázka reformy vzdělávání a výchovy v meziválečném období	
Magdaléna ŠUSTOVÁ	

Chlapecká výchovna v Hradci Králové – příklad sociálněpedagogické činnosti v meziválečném období

Pavla KORITENSKÁ

ARTICLE INFO

Article history:

Received 30 October
2018

Accepted 19 November
2018

Available online 31
December 2018

Keywords:

socio-pedagogical
activities, special
education, Czechoslovak
Republic, Upbringing
Institution, Hradec
Králové, pedology, Josef
Pelikán (1875–1937)

P. Koritenská
Muzeum východních
Čech v Hradci Králové •
Eliščino nábřeží 465
500 01 Hradec Králové •
Česká republika •
p.koritenska@muzeum
hk.cz

ABSTRACT

Boy-Upbringing Institution in Hradec Králové – example of socio-pedagogical activities in the Interwar Period

The article presents pedagogical and socio-upbringing activity of the Boy-Upbringing Institution in Hradec Králové in the interwar period. The study focuses on founding of the Institution in 1910 in context of the so-called “pedagogical efforts”. The main part of the article points out the socio-pedagogical activities of teachers in the Boy-Upbringing Institution and their efforts to teach and prepare the students in their care to become self-reliant and independent. The article also relays the important role of director Josef Pelikán in running and maintaining the Institution as well as his views and understanding of socio-pedagogical care.

Úvod

Československá republika si uvědomovala důležitý úkol sociální péče o mládež a rovněž význam otázky vzdělávání dětí s fyzickými, psychickými či sociálními „vadami“. Meziválečná pedagogická diskuse proto navázala na bohaté zkušenosti s výchovou a vzděláváním tzv. „abnormální“ a „morálně zpustlé“ mládeže, jak byly rozvíjeny již v předválečném období zejména v rámci tzv. pedologie. Nauka o dítěti (pedologie) z hlediska jeho fyzického, psychického i sociálního rozvoje získala před rokem 1918 svou záštitu u významné osobnosti pražské univerzity – profesora Františka Čády (1865–1918). Jeho úsilí o zachování fyzického, psychického i morálního zdraví jedince a bohaté kontakty s významnými lékaři a pedagogy představovalo v předválečném období zásadní směr v rámci sociálně pedagogických snah a rozvoje tzv. pomocného školství. Na založení výchovny v Hradci Králové a její odborný rozvoj v meziválečném období, kdy „výzkum dítěte a význam sjezdů pro výzkum dítěte“ (Kasper a Kasperová, 2018, s. 174) sehrál zásadní roli

nejen pro reformu obecného a měšťanského školství, ale i pomocného školství a sociálněpedagogickou činnost, je nutné nahlížet v kontextu předválečných pedologických snah a jejich vývoje po roce 1918.

Odborná meziválečná pedagogická diskuze věnovala značný prostor tzv. nápravné pedagogice a pedopatologii. Zejména pak prostředkům a způsobům, jimiž bylo možné upravit výchovu a vyučování tzv. abnormálních dětí a mládeže tak, aby se jejich „vady“ odstranily nebo alespoň zmírnily. Důraz byl kladen především na jejich soběstačnost a samostatnost v praktickém životě a na jejich začlenění do běžného chodu společnosti (Chlup, Kubálek a Uher, 1939, s. 168). Jednou z priorit nového státu proto byla rovněž podpora kvalitní sociální a sociálně-zdravotní péče a podpora institucí, které tuto péči poskytovaly.

Hradec Králové se jako rozrůstající moderní město a centrum okresu stalo v meziválečném období sídlem významných zařízení a ústavů, které se věnovaly sociálně-zdravotní problematice. Některé instituce zde vyvíjely činnost již před rokem 1918 a byly aktivní i po vzniku Československé republiky, jejich působnost zahrnovala celý královéhradecký okres. Kromě *Chlapecké výchovny pro hochy lehce abnormální* a *Ústavu pro hluchoněmé děti*, v nichž byl kladen důraz na výchovnou a vzdělávací funkci, fungovaly ve městě i další instituce sociální a sociálně-zdravotní péče – *Okresní péče o mládež v Hradci Králové*, *Okresní ústav sociálně-zdravotní péče*, *Československý červený kříž* a *Masarykova liga proti tuberkulóze*. Sociální péči v Hradci Králové se zabývalo rovněž sociální oddělení městského úřadu, které zajišťovalo mimo jiné provádění sociálních opatření státu, tj. rozdělovalo vládní podpory a přiděly. Město také spravovalo prostředky dobročinných nadací.¹

Zřízení výchovny v Hradci Králové

Pomocné školy byly v Československé republice diferenciacním útvarem a byly určeny pro děti nižšího intelektu, které nestačily učivu obecné školy.² Učební osnovy a výchova byly směřovány k tomu, aby v rámci svých možností tyto děti byly se svými schopnostmi soběstačné a uplatnily se v praktickém životě. Rovněž byla věnována zvýšená péče tělesné výchově a ručním pracím. Činnosti v dílnách, na zahradě nebo v kuchyni byly vykonávány z nápravněpedagogických důvodů (Chlup, Kubálek a Uher, 1939, s. 427).

Dne 6. března 1910 byla v Hradci Králové zřízena chlapecká výchovna, a to na základě doporučení Zemské komise pro ochranu dětí a péče o mládež v Království českém.³

¹Jednalo se o nadace dobročinné, školské a kulturní, sirotčí a invalidní. Celkový počet nadací v Hradci Králové byl v meziválečném období více než 70.

²Pomocné třídy, resp. pomocné školy, které byly určeny pro děti slabomyslné, obtížně vychovatelné a vzdělavatelné, byly ve větších městech zřizovány na základě výnosu Ministerstva kultury a vyučování z roku 1907. Od konce dvacátých let měly pomocné školy speciální osnovy (výnos Ministerstva školství a národní osvěty z 2. 11. 1928) a podléhaly vlastnímu zákonu (Zákon o pomocných školách z 24. května 1929).

³Tato instituce se věnovala zejména péči o mládež, správní a organizační, personální agendě, agendě spolků ústavů a podpůrných organizací, ochraně matek a dětí, opatrovnictví, poručnictví a ochranné výchově. V letech 1906–1917 fungovala pod názvem Zemská komise pro ochranu dětí a péče o mládež v Království českém,

Při výchově měla fungovat nejen pomocná škola, ale také pokračovací škola pro učně, dílny a zahrada. Pro tyto účely poskytlo město Hradec Králové dům čp. 62 v ulici Svatodušní (dnes Rokitanského). Výchovna byla řízena kuratoriem, jehož členy byli zástupci úřadů a veřejných i spolkových korporací. Prvním správcem ústavu byl jmenován Josef Pelikán, s ním zde pracovali dva učitelé a tři pěstouni. Manželka správce Anežka Pelikánová se stala hospodyní výchovny.

Chlapecká výchovna byla určena pro intelektově lehce abnormální chlapce, kterým se zde dostalo celkového zaopatření. U chovanců z majetnějších rodin výdaje hradili rodiče, u nemajetných obec nebo různé sociální instituce. Byli přijímáni převážně chlapci z Čech ve věku od 8 do 12–14 let, i když byly povolovány výjimky. Ústav doplňoval školskou výchovu se zřetelem k pozdějšímu uplatnění chovanců v praktickém životě. Dvojtřídní pomocná škola poskytovala chovancům přiměřené školní vzdělání a vyučovala předměty obecné školy, které byly doplněny chlapeckými ručními pracemi (modelování, práce s papírem nebo dřevem). Město poskytlo také pozemek pro ústavní zahradu, která byla využívána k praktické výchově chovanců. Pro starší chlapce byla zřízena v roce 1912 pokračovací škola, kde se měli vyučit jednoduchému řemeslu. Fungovala pro ně krejčovská nebo truhlářská dílna a zahradnictví, krátce také obuvnická dílna (Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku, 1941, s. 33).

Josef Pelikán – ředitel chlapecké královéhradecké výchovny

Josef Pelikán (1875–1937) byl absolventem Učitelského ústavu v Kutné Hoře, v letech 1922–24 studoval v Praze na Škole vysokých studií pedagogických (Kasperová, 2018, s. 225–235). V čele Chlapecké výchovny v Hradci Králové stál v letech 1910–1937 a strávil zde téměř celý svůj profesní život. V letech 1919–1928 působil také jako externista na Učitelském ústavu v Hradci Králové, byl také dlouholetým jednatelem spolku Okresní péče o mládež. Výsledky své pedologické práce a doporučení pedagogickým pracovníkům, učitelům a vychovatelům shrnul nejen v řadě článků, ale také v publikacích *Zlozvyky abnormálních dětí* a *Nápadné zjevy slabomyslnosti na venkově*.⁴ V těchto textech shrnul nejen poznatky z vlastního dlouholetého výzkumu problematiky defektních dětí, ale také zkušenosti z působení v nově zřízené královéhradecké výchově. Upozorňoval zde na problémy dětí s nízkým intelektem a jejich „zlozvyky“, které komplikují jejich výchovu. Varoval před zdravotními následky zlozvyků (kousání nehtů, cucání a kousání prstů, okusování kůže, dloubání v nose nebo onanie) negativně ovlivňujících chování. Podle Pelikána bylo hlavním cílem vychovatele odstraňovat tyto nešvary, které jsou překážkou osobnostního vývoje dítěte. Zdůrazňoval, že je nutné děti s nízkým intelektem vhodně „zaměstnat“ a dlouhodobou péčí odstraňovat individuální problémy. To také aplikoval

v letech 1917–1933 jako Česká zemská komise pro péči o mládež. V roce 1933 se změnil název na Zemské ústředí péče o mládež v Čechách.

⁴Obě publikace, jednalo se o texty odborných přednášek, vydal Josef Pelikán v Praze v roce 1912 vlastním nákladem. Byl také autorem knihy pro mládež *Náš Vinca* (Praha: Nakladatelství Jana Laichtera, 1933).

ve výchově chovanců hradecké výchovny. Připomínal, že je nutné stále hledat příčiny „slabomyslnosti“ a zkoumat další faktory komplikující výchovu. Péči v rodinách sice považoval za velmi důležitou, ale zároveň upozorňoval na výhody ústavní péče, kde defektní děti nebudou izolovány, mohou se zde začlenit do kolektivu a budou zaměstnány odpovídající činností. Důležitá byla podle Josefa Pelikána také péče o tělesně postižené děti ve speciálních léčebných ústavech (Pelikán, 1912a, s. 1–4). Upozorňoval také na špatné sociální poměry na venkově a z toho vyplývající nedostatečnou péči o matky s dětmi, neřešenou situaci vzdělávání dětí s nízkým intelektem. Apeloval na zlepšení možnosti umístit tyto děti do pomocných škol nebo speciálních ústavů, prosazoval zřízení opatroven a jeslí pro děti zemědělských dělníků (Pelikán, 1912b, s. 1–6).

Výsledky své práce uplatnil při osvětových akcích a také v rámci pořádání sjezdů pro péči o slabomyslné děti a pomocné školství v meziválečném období. Organizoval propagační a vzdělávací přednášky pro veřejnost a připravoval volnočasové aktivity pro chovance výchovny. Publikoval v odborných časopisech *Pedagogické rozhledy*, *Český učitel*, *Učitelské noviny* nebo *Školský obzor*.

Spolek Chlapecká výchovna v Hradci Králové

Po ukončení války a vzniku Československé republiky se ústav nadále rozvíjel a jeho kapacita byla zcela naplněna. V roce 1922 byla upravena školní zahrada a zřízen ovocný sad. V roce 1925 však pro výchovnu nastala velmi složitá situace a hrozilo její uzavření, zásluhou vedení výchovny, jmenovitě Josefa Pelikána, a dále díky pomoci obce, okresu, Okresní péče o mládež, Ministerstva zdravotnictví a řady dalších institucí se podařilo zažehnat složitou situaci a úspěšně pokračovat v chodu výchovny. Začátkem roku 1926 byl ústav předán samostatnému spolku *Chlapecká výchovna v Hradci Králové*, jehož předsedou se stal starosta města. Spolek uspořádal rozsáhlou propagační kampaň s žádostí o pomoc a podporu výchovny (odborné články v tisku, reklamní kalendáře a letáky). Zároveň byla měsíční platba zvýšena z 300 na 450 korun, do té doby byli přijímáni zejména chlapci ze sociálně slabších rodin. Ředitel Josef Pelikán ve školním roce 1926/27 uvedl: *„Koncem školního roku a během prázdnin byly uveřejněny v denním tisku reklamní lokálky o ústavu. Vydavatelům kalendářů byly zaslány štočky s prosbou o otištění. Tato akce se setkala ve většině případů s porozuměním a s velmi dobrým účinkem. Výsledkem akce bylo, že se podařilo počátkem školního roku naplnit ústav téměř do posledního místa. Mnoho žádostí bylo nutné odmítnout. Velikou výhodou bylo, že bylo možné vybrat hochy mladé, schopné výchovy. Vzhledem pak k okolnosti, že se počátkem roku ústav zbavil jednotlivců, kteří byli pro ústav hotovým balastem, byl ústav naplněn většinou materiálem velmi dobrým, jaký dávno nebyl.“*⁵

⁵*Pamětní kniha Chlapecké výchovny České zemské komise v Hradci Králové, školní rok 1926/27. Fond Chlapecká výchovna České zemské komise v Hradci Králové 1910–1948 (1955), s. 69. SOkA, Hradec Králové.*

Koncem dvacátých let začala s výchovnou spolupracovat také organizace Péče o zdraví venkova, odbočka agrární strany, která začala do ústavu doporučovat své chráněnce. V následujících letech i na výchovnu dolehla světová hospodářská krize. V roce 1929 dosáhl ústav největšího počtu chovanců od svého založení – 68 (64 interních chovanců, 4 externisté). Ve třicátých letech v ústavu působili tři učitelé a čtyři mistři, které doplňoval pomocný personál. Úspěšně fungovala i pokračovací škola (Koritenská, 2015, s. 104–105).

Veřejná pomocná škola

Rozhodnutím Zemské školní rady ze 4. dubna 1935 (č. I.-1562/5, 1933) se dosavadní soukromá pomocná škola při Chlapecké výchovně změnila na *Veřejnou školu pomocnou* (smíšenou) se čtyřmi postupnými ročníky, vlastním správcem a třemi definitivními učiteli. Byla umístěna v ulici Palackého čp. 81, některé třídy zůstaly v budově výchovny. Všichni učitelé dosavadní soukromé školy byli jmenováni na učitelská místa nové veřejné školy a ředitel výchovny Josef Pelikán se stal zároveň řídicím učitelem pomocné školy. Společná výuka a soužití chovanců výchovny a městských dětí, které navštěvovaly pomocnou školu, probíhala i přes počáteční obavy úspěšně (Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku, 1941, s. 34). Zřízení pomocné školy bylo kladně hodnoceno i učitelstvem místních obecných škol.⁶

Sociálně-zdravotní péče

V popředí zájmu stála spolupráce výchovny s institucemi sociálně-zdravotní péče i odbornými odděleními nové královéhradecké nemocnice. Krátce po založení ústavu byly prostřednictvím instituce Okresní péče o mládež pro tělesně málo zdatné chlapce pořízeny ortopedické přístroje a pro pravidelné denní cvičení přístroje firmy Sanita. Zdravotní stav chlapců, personálu i učitelského sboru zaznamenával stávající ředitel do pamětní knihy výchovny od dvacátých let. Běžným ústavním lékařem se od roku 1910 stal městský lékař MUDr. Leopold Batěk (1881–1936), v roce 1936 ho vystřídal MUDr. Leopold Rejmánek (1884–1970). Odborná vyšetření poskytoval Okresní ústav sociálně-zdravotní péče nebo okresní nemocnice. Ambulantně docházeli chovanci na oční a ušní oddělení, koncem třicátých let osobně navštěvovala výchovnu také odborná lékařka nosních, ušních a krčních chorob MUDr. Marie Šouláková-Skalická (1898–1970). Psychiatrická vyšetření prováděla odborná lékařka nervových a duševních chorob MUDr. Anna Mazačová-Procházková (1897–1974). Okresní ústav sociálně-zdravotní péče poskytoval od roku 1933 bezplatné ošetření chrupu. Novým chovancům, kteří dosud nebyli očkováni, byla zajištěna vakcinace proti záškrtu, tělesně slabší chlapci dostávali denně mléko. Okresní péče o mládež pravidelně pořádala pro sociálně slabší chovance výchovny prázdninové pobyty v letních osadách (Koritenská, 2017, s. 76–77).

⁶*Školní kronika Obecné dívčí školy prezidenta Masaryka v Hradci Králové, školní rok 1934/35.* Fond Obecná škola dívčí (Národní) V Lipkách, Hradec Králové 1927–1953, s. 86. SOkA, Hradec Králové.

Závěrečná etapa rozvoje královéhradecké výchovny v ČSR

Ředitel a zakladatel výchovny Josef Pelikán odešel do výslužby 30. června 1937. Na jeho místo nastoupil dosavadní ústavní učitel Václav Zahálka (1895–1942),⁷ hospodyně se stala jeho manželka Marta Zahálková. Po náhlé smrti Josefa Pelikána shrnul Václav Zahálka jeho přínos pro výchovnu slovy: „Ředitel Josef Pelikán i po svém odchodu do výslužby zůstával v častých stycích s ústavem. Zejména předání inventáře a archivu vyžádalo si značné doby. Ale i po skončení těchto prací příležitostnými radami i skutečnou pomocí nezapomínal na ústav i své životní dílo, jež od začátku budoval a přivedl na vysokou úroveň, skvěle oceňovanou pedagogickými odborníky v sociální péči o duševně úchylné. Ve své výslužbě pak téměř k tisku připravil vědecké dílo o výchově úchylných dětí, k němuž za své dlouholeté praxe v tomto oboru nashromáždil bohatý materiál. Při jeho neumdlévající činnosti a iniciativnosti v oboru sociální péče tím více překvapila zpráva o jeho takřka náhlém úmrtí 29. prosince 1937. Vděčnost Kuratoria Chlapecké výchovny byla vyjádřena tím, že pohřeb byl vypraven z našeho ústavu, dílo zesnulého pak bylo zhodnoceno při rozloučení nynějším ředitelem. Velikých zásluh zesnulého v oboru pedagogiky a péče o mládež bylo vzpomenuáno ve všech denních listech a v odborných časopisech. Čest budiž jeho ušlechtilé památce.“⁸

Ve školním roce 1937/38 zůstávaly v budově výchovny ještě dvě třídy pomocné školy. Pro děti, které docházely do pomocné školy z větší vzdálenosti, poskytovala výchovna v době celodenního vyučování levné obědy, nejchudší děti měly přesnídávky a obědy zdarma. Spolupráce výchovny a pomocné školy probíhala úspěšně i v následujících letech. Veřejná pomocná škola se v roce 1938 přestěhovala na Jiříkovu třídu (dnes třída ČSA). V budově původní výchovny zůstala pokračovací škola, která prošla v roce 1937 reorganizací a měla dvě oddělení – zahradnické a řemeslné (truhláři, obuvníci, od roku 1936 také krejčí). Ústav se stále snažil zprostředkovat pracovní místa pro svoje absolventy, kontroloval jejich pracovní smlouvy a zacházení s bývalými chovanci na pracovních pozicích, snažil se vyjednávat i dobré platové podmínky. Po roce 1948 se do osudu původní výchovny a pomocné školy promítly legislativní změny v oblasti školství a zdravotnictví, pomocná škola se změnila ve zvláštní a z výchovny se stal Žákovský domov pro žáky zvláštní školy⁹ (Koritenská, 2015, s. 106–108).

⁷Ředitel Václav Zahálka byl v roce 1941 zatčen a o rok později zahynul v Osvětimi. Na jeho památku se po válce jeho jméno dostalo do názvu pomocné školy (viz BRUNCLÍK, Jan, POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava a VAŠEK, František, 2013. *Vy padli... Vám budiž věčná čest a sláva*. Hradec Králové: Český svaz bojovníků za svobodu, s. 210).

⁸*Pamětní kniha Chlapecké výchovny, školní rok 1937/38*. Fond Chlapecká výchovna České zemské komise v Hradci Králové 1910–1948 (1955), s. 127–128. SOKA, Hradec Králové.

⁹Chlapecká výchovna byla do 30. 11. 1947 soukromým ústavem, podporovaným Zemským národním výborem. Dne 1. 12. 1947 byla předána Zemskému ústředí péče o mládež, aby byla přebudována na internát pro pomocnou školu. Označovala se ZNV–ZPM – Chlapecká výchovna v Hradci Králové. Chlapci starší 15 let byli přemístěni do Jirkova. Dílny byly uzavřeny a zbylí učňové byli předáni do ústavů pro mravně vadné. Oficiální název ústavu byl od roku 1948 Žákovský domov pro žáky zvláštní školy, zřizovatelem byl stát. Dne 14. července 1955 byl ústav přestěhován do Lázní Běláhrad. Pomocná škola byla v roce 1947 přeorganizována na pětiletou s jednou přípravnou třídou. Ve školním roce 1948/1949 se stala školou sedmiletou s přípravnou třídou. Tehdy byla již označována jako *zvláštní škola*. Rozhodnutím krajského národního

Závěr

Všechny ústavy (či instituce péče o mládež s poruchami) se za první republiky dále vyvíjely na základech daných za Rakouska-Uherska, a to i s problémy z tohoto období, zejména zajištění finančního zabezpečení provozu, speciální odborné přípravy pedagogů, obstarávání specifických učebních pomůcek apod. (Čapka a Vaculík, 2010, s. 33–37). Také královéhradecká výchovna řešila od okamžiku svého zřízení podobné problémy, ale velkou výhodou bylo její kvalitní personální obsazení a podpora představitelů okresu a města. Stejně jako v institucích sociálněpedagogického nebo sociálně-zdravotního zaměření se i v hradecké výchovně do práce s chovanci promítaly nové poznatky zejména z pedopatologie a dalších vědních disciplín, které se v meziválečném období výrazně rozvíjely, a docházelo k úspěšné aplikaci výzkumných výsledků do praxe. Pro výchovnu bylo klíčové zejména dlouholeté působení ředitele Josefa Pelikána, jenž spolupracoval s celou řadou institucí sociálně-zdravotní péče a odbornými lékaři. Tato specializovaná lékařská péče výrazně pomáhala odstraňovat individuální zdravotní problémy defektních dětí a podílela se na zlepšení jejich osobnostního vývoje. Josef Pelikán také využíval nových vědních poznatků a diagnostických metod k typologii chovanců výchovny a pečlivě do výchovny vybíral „vhodné“ jedince. Prosazoval důslednou výchovu chovanců k samostatnosti a z toho vyplývající lepší uplatnění v praktickém životě. Svoje poznatky pravidelně zaznamenával do pamětní knihy ústavu. S úspěchem využíval svoje vědomosti ve výuce dětí s nízkým intelektem jako řídicí učitel nově zřízené veřejné pomocné školy. Bohaté zkušenosti z praxe v královéhradecké výchovně předával nejen dalším pedagogickým pracovníkům, ale také studentům, a to při svém působení na královéhradeckém učitelském ústavu, kde přednášel pedopatologii. Přednášky o problematice vzdělávání, výchově a péči o děti s fyzickými, psychickými či sociálními „vadami“ pro pedagogické pracovníky organizoval již před rokem 1918.¹⁰

Zřízení Chlapecké výchovny v Hradci Králové, ve které fungovala nejen pomocná škola, ale také pokračovací škola s dílnami, bylo unikátním „počínem“ jak pro Hradec Králové, tak pro celý královéhradecký okres. Tato instituce si zajistila čestné místo mezi podobnými ústavami v Československé republice a měla svůj podíl na rozvoji oblastí sociálně-pedagogické péče v meziválečném období.

Odborná literatura a prameny

BRUNCLÍK, Jan, POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava a VAŠEK, František, 2013. *Vy padlí... Vám budiž věčná čest a sláva*. Hradec Králové: Český svaz bojovníků za svobodu. ISBN 978-80-260-53333-0.

výboru byla s účinností od 1. 9. 1949 rozdělena na dvě školy. Do 1. zvláštní školy chodili pouze chlapci ze Žákovského domova. 2. zvláštní školu smíšenou navštěvovali žáci z města a okolí. Po ukončení činnosti 1. zvláštní školy 2. zvláštní škola smíšená začala fungovat jako *Zvláštní škola v Hradci Králové*.

¹⁰Speciální vzdělávací kurzy pro učitele pomocných škol byly pořádány až koncem dvacátých let 20. století, kdy byl založen i Svaz učitelstva pomocných škol.

- ČAPKA, František a VACULÍK, Jaroslav, 2010. Chápání vztahu škola a zdraví na školách první republiky. In: *Škola a zdraví 21. Výchova ke zdraví: souvislosti a inspirace*. Brno: MUNI PRESS, s. 33–37. ISBN 978-80-210-5366-3.
- DAVID, Oldřich, 1948. Hradecké obecné a odborné školství. In: KADEČKA, Stanislav, ed. *Hradec Králové*. Hradec Králové: MNV Hradec Králové, s. 126–141.
- Fond Chlapecká výchovna České zemské komise v Hradci Králové 1910–1948 (1955). Státní okresní archiv, Hradec Králové.
- Fond Obecná škola dívčí (Národní) V Lipkách, Hradec Králové 1927–1953. Státní okresní archiv, Hradec Králové.
- Hradec Králové*, 1934. Přehled desetileté práce 1924–1934. Hradec Králové: Novina.
- CHLUP, Otokar, KUBÁLEK, Josef a UHER, Jan, 1939. *Pedagogická encyklopedie*. Díl II. Praha: Novina.
- KADEČKA, Stanislav, 1948. *Hradec Králové*. Hradec Králové: MNV Hradec Králové.
- KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana, 2018. Úsilí o reformu národní školy u českého učitelstva v prvním desetiletí trvání ČSR. In: KASPER, Tomáš, KASPEROVÁ, Dana a PÁNKOVÁ, Markéta. *Národní školství za první československé republiky*. Praha: Academia, s. 169–220. ISBN 978-80-200-2891-4.
- KASPEROVÁ, Dana, 2018. *Československá obec učitelská v kontextu reformy vzdělávání učitelů (ŠVSP) a reformy školy*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2860-0.
- KORITENSKÁ, Pavla, 2015. *Hurá do školy!... v Hradci Králové*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech. ISBN 978-80-87686-08-9.
- KORITENSKÁ, Pavla, 2017. *Velká vizita!... v Hradci Králové za první republiky*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech. ISBN 978-80-87686-13-3.
- MLYNÁŘ, Karel, TICHÝ, František a TAUSSIG, Arnošt, 1932. *Hradec Králové a okolí*. Praha: Nakladatelství Service des Pays.
- PELIKÁN, Josef, 1912a. *Nápadné zjevy slabomyslnosti na venkově*. Praha: vlastním nákladem.
- PELIKÁN, Josef, 1912b. *Zlozvyky abnormálních dětí*. Praha: vlastním nákladem.
- Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku*, 1941. Hradec Králové: Novina.